

PENGAPLIKASIAN MOTIF DAN ORNAMENTASI CINA DALAM TEKNIK *CHIEN NIEN* PADA DINDING BANGUNAN: KAJIAN KE ATAS MASJID KAMPUNG KELING MELAKA

Syaimak Ismail
Abdullah Yusof

Abstrak

Kepesatan pelabuhan Melaka yang membangun sekitar tahun (1414-1511M) telah menarik ramai masyarakat dari seluruh dunia untuk berdagang di Melaka dan proses migrasi ini telah membawa bersama mereka budaya berbeza yang di bawa masuk ke negeri itu dan menjadi sebatian dengan masyarakat tempatan. Penjajahan yang berlaku ke atas Melaka juga turut menyumbang kepada kepelbagaian pengaruh budaya, sosial dan aspek seni bina ke dalam budaya tempatan. Hasil yang ketara dapat dilihat dengan berdirinya bangunan masjid yang menarik, unik dan penuh dengan ciri keasingan. Masjid Kampung Keling yang dibangunkan pada tahun 1748 merupakan satu warisan sejarah yang memperlihatkan gabungan seni bina daripada pelbagai negara antaranya Eropah, Inggeris, Sumatera dan China. Sehubungan dengan itu, penulis akan mengupas dengan lebih lanjut berkenaan sumbangan pertukangan Cina dalam memperkenalkan teknik *chien nien* atau 'potong dan lekat' pada ukiran dinding masjid Kampung Keling ini. Sebanyak lima jenis motif dan ornamentasi Cina telah digunakan sebagai motif utama yang dipraktikkan pada bumbung masjid ini.

Kata Kunci: Motif, ornamnetasi, Cina, *chien nien*, masjid Kampung Keling, Melaka

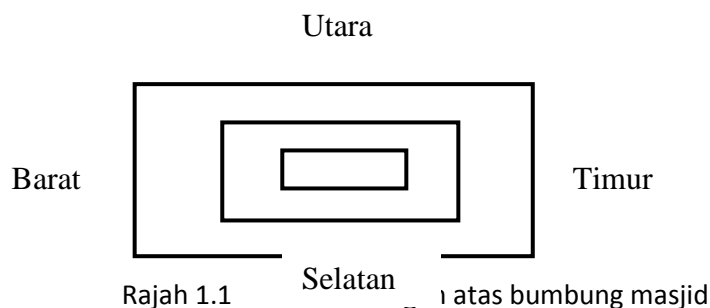
1.0 Pendahuluan

Kepingan cip seramik digunakan bagi membentuk hiasan dekorasi dinding ini dikenali sebagai teknik *chien nien* atau teknik potong dan tampal. Pengaruh teknik ini dibawa masuk dari wilayah Fukien¹ dan mula digunakan sejak daripada zaman dinasti Qing (1641-1911M) sehingga sekarang. Penggunaan teknik ini boleh dilihat di bahagian bumbung bangunan terutamanya di rumah-rumah ibadat Cina yang terdapat di negara China dan Malaysia. Antaranya ialah kuil Yeh yang terletak di Canton, tokong Cina Cheng Hoon Teng, Melaka dan Masjid Saad Abi Waqas, Guangzhou China. Tokong-tokong Cina biasanya akan mempraktikkan ukiran motif flora, fauna dan kosmos khususnya dalam penggunaan teknik ini.

Pengaplikasian warna sangat dititikberatkan kerana setiap motif akan diwarnakan dengan warna yang menarik sesuai dengan maksud falsafah motif berkenaan. Oleh sebab itu, tokong-tokong Cina mempunyai hiasan yang padat dan ceria dengan kepelbagaian corak dan warna. Motif dan ornamentasi masjid-masjid di China juga mempunyai warna yang pelbagai tetapi tidak keterlaluan dalam penonjolannya.

2.0 Pengaplikasian Teknik *Chien Nien* Di Masjid Kampung Keling

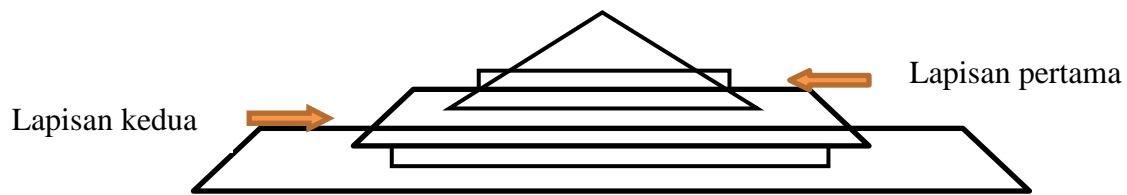
Antara atap bumbung masjid Kampung Keling penulis dapati terdapat beberapa ukiran yang diukir pada dinding bumbung masjid. Terdapat lima jenis motif yang digunakan sebagai ukiran iaitu motif bunga, haiwan, kosmos, fenomena dan geometri. Penggunaan teknik *chien nien* di masjid Kg. Keling ini boleh dilihat pada bahagian celahan atap tingkat pertama dan kedua yang ditonjolkan dalam keadaan sederhana. Penggunaan warna putih sebagai asas perwarna juga tidak keterlaluan sesuai dengan sifat masjid yang lebih sederhana dan bersahaja. Setiap permukaan dinding arah Utara, Selatan, Barat dan Timur dipraktikkan teknik ini dengan pelbagai motif dan ornamentasi Cina.

Lapisan yang kecil mewakili lapisan bumbung yang pertama manakala lapisan yang sederhana besar mewakili lapisan bumbung yang kedua dan lapisan yang paling besar mewakili lapisan bumbung yang terakhir.

---

¹Kohl, David G, (1978), *Chinese Architecture in the Strait Settlements and Western Malaya*, University of Hong Kong: Hong Kong, p. 63

Rajah 1.2 Pandangan daripada sudut hadapan bumbung masjid

2.1 Motif Bunga

Terdapat empat jenis bunga utama yang digunakan bagi menghiasi ukiran antara atap antaranya ialah bunga teratai, bunga kekwa, bunga peoni dan bunga plum. Keempat-empat bunga ini mewakili empat musim panas, luruh dan sejuk dan bunga.² Bunga-bunga ini dirangkumkan kesemuanya sekali dan jarang sekali dipisahkan salah satu daripadanya. Ukiran bunga-bunga yang mewakili setiap musim ini sangat masyhur kerana sering dijadikan motif dalam kesenian sama ada dalam bentuk panel, atas skrin, atau hiasan dalam bentuk skrol tetapi ukiran bunga yang sama ini juga diukir sekeliling bumbung masjid Kg. Keling ini. Adakalanya bunga-bunga yang mewakili setiap musim ini ditambahkan atau digantikan dengan motif lain seperti anggur untuk musim luruh, wisteria iatu sejenis tumbuhan yang menjalar dengan bunga yang bergantung untuk musim panas, pohon willow untuk musim luruh dan pohon pine untuk musim sejuk.³

Keempat-empat jenis bunga ini boleh dilihat pada setiap celahan lapisan bumbung pertama dan kedua masjid. Motif-motif ini berada di bahagian permukaan dinding arah Utara, Barat, Timur dan Selatan.

a) Peoni

Rajah 1.3 Ukiran Peoni Di MKK

b) Plum

²Kohl, David G, (1978), *Chinese Architecture in the Strait Settlements and Western Malaya*, University of Hong Kong: Hong Kong, p. 64

³Ptricia Bjaaland Welch, (2008), *Chinese Art: A Guide To Motifs And Visual Imagery*, Singapore: Tuttle Publishing, p. 18

Rajah 1.4 Ukiran Plum Di MKK

c) Teratai

Rajah 1.5 Ukiran Teratai Di MKK

d) Kekwa

Rajah 1.6 Ukiran Kekwa Di MKK

e) Olea Fragrans

Rajah 1.7 Ukiran Olea Fragrans Di MKK

Hiasan bunga Olea Fragrans hanya boleh didapati di negeri China, Korea dan Jepun. Bunga ini hanya mempunyai empat kelopak bunga dan mempunyai wangian yang harum. Bunga ini terdapat di bahagian empat penjuru bumbung masjid Kampung Keling. Motif bunga yang sama penulis temui pada pintu gerbang Cina di pameran yang dianjurkan oleh muzium Negara. Masjid di China juga turut mempraktikan ukiran bunga ini di bahagian pintu masuk dewan solat. Selain itu, hiasan bunga ini juga temui pada hiasan batu pintu gerbang yang terletak di hadapan muzium Nasional Guangzhou, China. Bunga ini turut menjadi motif

hiasan bagi perabot-perabot yang digunakan oleh masyarakat baba dan nyonya di Melaka dan Pulau Pinang.

f) Cassia

Rajah 1.8 Ukiran Bunga Cassia Di MKK

Bunga Cassia satu-satunya boleh dilihat di bahagian Selatan lapisan bumbung masjid. Berdasarkan kajian, bunga ini digabungkan dengan motif haiwan iaitu arnab dan hasil gabungan kedua motif ini menghasilkan satu maksud falsafah Cina yang menarik.

2.2 Motif Kosmos

a) Roda

Rajah 1.9 Ukiran Motif Roda Di MKK

Rajah di atas adalah merupakan salah satu daripada lambang agama Buddha iaitu roda.⁴ Gambar kiri merupakan roda yang ditemui di masjid Kg. Keling. Di bahagian tengah bulatan ini terdapat bunga teratai yang berfungsi sebagai simbol roda yang digambarkan sebagai roda dalam bentuk bunga. Persamaan bentuk roda dalam bunga teratai turut ditemui di Muzium Guangzhou dan Muzium Kesenian Melaka. Terdapat hampir empat motif roda pada bahagian Utara dan Selatan permukaan lapisan kedua dinding masjid. Dua di bahagian Utara dan dua lagi di bahagian Selatan.

---

⁴Roda turut diketahui sebagai roda kehidupan, roda kebenaran dan roda suci. Roda kehidupan ini menggambarkan tentang kitaran kehidupan seorang manusia bermula daripada kelahiran, kematian sehinggalah kelahiran semula. (Sila lihat C.A.S William, (1974), *Chinese Symbolism and Art Motifs*, Charles E. Tuttle Company: Japan, p. 426)

a) Skrol

Rajah 2.0 Ukiran Skrol Di MKK

Motif skrol yang ditampilkan dalam bentuk *chien nien* di lapisan antara bumbung meru. Hiasan skrol turut dijadikan sebagai salah satu hiasan pada ukiran masjid ini. Seperti yang telah diterangkan oleh penulis dalam bab sebelumnya, skrol adalah merupakan salah satu lambang agama Buddha yang melambangkan ilmu pengetahuan. Hiasan skrol yang sama telah ditemui penulis di tokong Cheng Hoon Teng. Tokong ini terletak sebaris dengan Masjid Kampung Keling. Ukiran skrol ini boleh dilihat pada bahagian Selatan lapisan bumbung masjid yang kedua dan terdapat hampir tiga ukiran yang sama pada bahagian yang sama manakala di bahagian Barat terdapat satu motif skrol. Secara keseluruhannya terdapat hampir empat skrol menghiasi bumbung masjid Kampung Keling.

b) Mutiara

Rajah 2.1 Ukiran Mutiara Di MKK

Salah satu daripada lapan lambang agama Buddha ialah mutiara. Terdapat dua motif tanduk badak di bahagian lapisan pertama bumbung masjid arah Utara dan Barat.

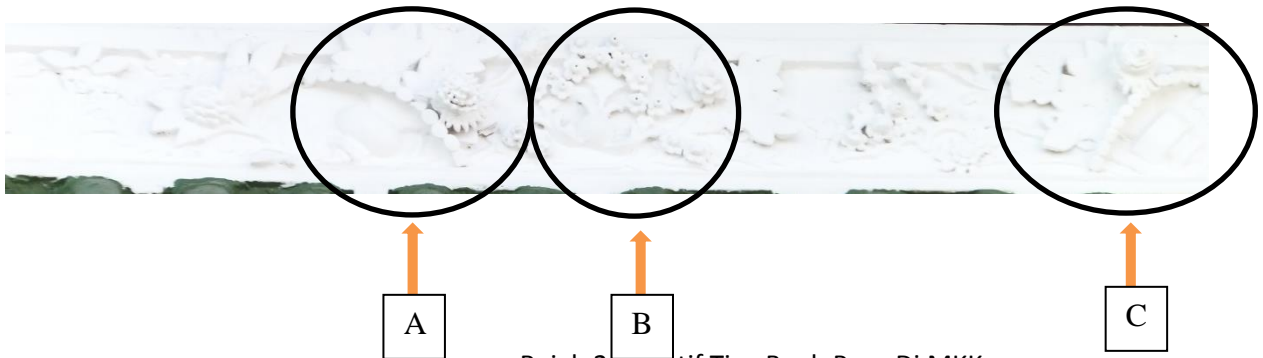
c) Tanduk Badak

Rajah 2.2 Ukiran Tanduk badak Di MKK

Gambar adalah merupakan salah satu daripada lapan lambang benda berharga dalam agama Buddha iaitu tanduk badak sumbu. Terdapat dua uikiran tandu badak yang berada di bahagian Utara dan Barat lapisan kedua bumbung masjid.

d) Pasu

Rajah 2.3 Motif Tiga Buah Pasu Di MKK

Rajah di atas adalah merupakan elemen bunga di dalam pasu. Hiasan pada bahagian atap ini menampilkan bunga-bunga yang berada dalam kedudukan bebas dan ada juga berada di dalam pasu. Keadaan ini sama seperti yang boleh dilihat pada rumah-rumah ibadat China.⁵ Terdapat tiga motif pasu yang berada di bahagian lapisan pertama bahagian Utara masjid dan dua di bahagian Barat, Timur dan Selatan. Ketiga-tiga pasu ini dihiasi dengan hiasan bunga teratai, peoni dan plum.

i) Peoni

Rajah 2.4 Motif Peoni Dalam Pasu

a) Plum

Rajah 2.5 Motif Plum Dalam Pasu

b) Teratai

⁵ Kohl, David G, (1978), *Chinese Architecture in the Strait Settlements and Western Malaya*, University of Hong Kong: Hong Kong, p. 64

Rajah 2.6 Motif Teratai Dalam Pasu

2.3 Motif Buah

a) Anggur

Rajah 2.7 Motif Anggur Di MKK

Buah anggur dijadikan motif dalam ukiran Cina dan seringkali dapat dilihat pada bahagian pinggiran objek. Motif ini berada di bahagian Utara dan Barat lapisan kedua bumbung masjid.

b) Peach

Rajah 2.8 Motif Peach Di MKK

Melihat kepada gambar buah yang terdapat pada bahagian dinding ini tidak dapat dikenalpasti secara halus. Tetapi berdasarkan kepada bentuk buah yang memiliki satu garisan dan saiz daun yang panjang berbentuk tirus dan ranting pokok dilihat mempunyai persamaan dengan buah peach. Buah peach ini terdapat di lapisan kedua bumbung masjid arah Utara di bahagian hujung.

c) Labu

Rajah 2.9 Motif Buah Labu Di MKK

Rajah 4.41 adalah merupakan motif buah labu yang diabadikan dalam bentuk *chien nien*. Motif ini disahkan berdasarkan kepada bentuk buahnya yang memiliki garisan panjang daripada atas sehingga ke bawah beserta bentuk daunnya yang bersifat lebar. Ukiran buah ini terdapat di bahagian Utara dan Selatan pada lapisan bumbung masjid yang kedua.

2.4 Motif Haiwan

a) Pegar

Rajah 2.10 Motif Burung Pegar Di MKK

Pada bahagian Utara lapisan pertama bumbung masjid ini terdapat motif bunga teratai, peoni dan plum. Di atas motif bunga peoni terdapat motif haiwan iaitu burung. Badan burung tersebut dilitupi oleh daun bunga. Terdapat dua ekor burung yang bertenggek di atas dahan. Gabungan di antara haiwan dan tumbuhan dalam kesenian Cina adalah biasa kerana keduanya membawa maksud dan lambang tertentu. Contohnya bunga teratai biasanya digabungkan dengan itik mandarin manakala plum digabungkan dengan burung murai.⁶

b) Arnab

Rajah 2.11 Motif Arnab Di Sebalik Bunga Cassia Di MKK

⁶Patricia Bjaaland Welch, (2008), Chinese Art: A Guide To Moifs And Visual Imagery, Singapore: Tuttle Publishing, p.

Gambar merupakan motif arnab yang berada disebalik kuntuman bunga Cassia. Berdasarkan kajian kedua motif ini hanya terdapat di bahagian Selatan bumbung masjid sahaja berbeza daripada motif-motif lain yang boleh dilihat dalam jumlah yang besar di setiap permukaan dinding bumbung masjid.

2.5 Motif Fenomena

a) Awan Skrol (Cloud Scroll)

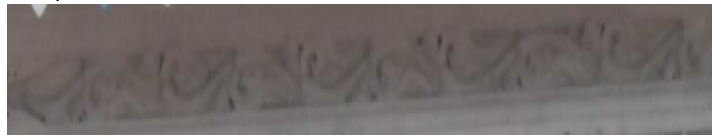

Rajah 2.12 Motif Awan Skrol Di MKK

Awan skrol atau cloud scroll sering dijadikan motif dalam kepelbagaian bentuk hiasan seperti seramik dan tekstil.⁷ Motif awan skrol di masjid Kampung Keling dapat di lihat di bahagian empat penhujung atap masjid dan di bahagian som bumbung masjid.

2.6 Motif Geometri

a) Klasik Skrol

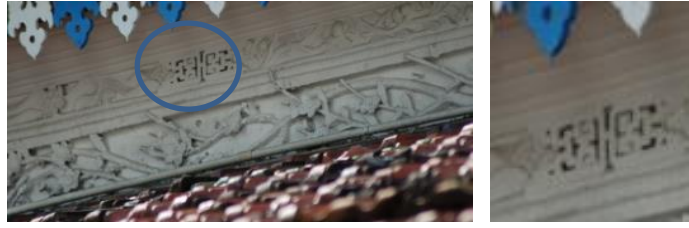
Rajah 2.13 Motif Klasik Skrol Di MKK

Gambar merupakan hiasan klasik skrol iaitu lengkungan menarik yang terdapat pada bingkai bumbung masjid Kampung Keling. Hiasan klasik skrol ini boleh dilihat di bahagian Utara dan Selatan lapisan kedua bumbung masjid. Motif mempunyai lengkungan yang mendalam dan berada di dalam kedudukan melintang. Motif klasik skrol ini sememangnya dijadikan hiasan pada bahagian bingkai bumbung bangunan dan bingkai seramik.

b) Geometri

Pada bumbung masjid ini juga terdapat hiasan geometri yang diukir berhampiran dengan bunga plum. Ukiran Geometri ini berada di empat lokasi pada bahagian lapisan bumbung masjid yang kedua iaitu di bahagian Utara dan Selatan permukaan dinding masjid.

⁷Margaret Medley, (1977), *A Handbook of Chinese Art*, Graham Brash Singapore: Singapore, p. 92

Rajah 2.14 Motif Geometri Di MKK

c) Kaligarfi

Rajah 2.15 Motif Kaligrafi Cina Di MKK

Kaligrafi Cina yang membawa erti kegembiraan berganda ini boleh dilihat di ahgian bumbung. Lokasi kaligrafi ini dapat dilihat di setiap bahagian Utara, Selatan, Timur dan Barat iaitu pada bahagian lapisan kedua bumbung masjid.

3.0 Kesimpulan

Sikap keterbukaan masyarakat Melayu yang menetap di Bandar Melaka sekitar abad ke-18 yang terdiri daripada golongan elit ini banyak terdedah dengan gaya kehidupan metropolitan. Oleh demikian, mereka begitu terbuka untuk menerima sebarang idea dan pengaruh dari ruang. Penerimaan masyarakat Melayu terhadap kepenggunaan motif Cina ini boleh dilihat dengan lebih ketara apabila sebahagian daripada motif dan hiasan ini ditransformasikan ke dalam seni ukir dan motif masyarakat Melayu sebelum dan selepas kedatangan Islam. Motif dan ukiran tersebut boleh dilihat pada hulu keris yang diukir dengan bentuk naga, alat-alat muzik tradisional Melayu, barang perhiasan, sangkar dan banyak lagi.⁸ Penerimaan pengaruh asing ini juga adalah disebabkan tidak menggariskan sebarang kaedah secara spesifik untuk membina masjid dan apa sahaja bentuk binaan masjid adalah diterima selagi mana tidak salah disisi syarak. Maka dengan sebab itu pengaruh Cina sangat mudah menyerap ke dalam binaan masjid.

Kepelbagaian motif dan hiasan di dalam masjid ini menonjolkan kekayaan warisan budaya dan kesenian Islam di negeri Melaka. Kehadiran bangsa yang pelbagai dan menetap di negeri Melaka dan di sekitar masjid khususnya telah menjadikan masjid-masjid ini sebagai satu lambang kepada keharmonian penduduk berbilang kaum yang berada di bawah pemerintahan Belanda dan Inggeris. Pemilihan dan penggunaan motif yang menggabungkan pelbagai pengaruh yang terdapat di sekitar negeri ini dilihat sebagai satu tindakan positif bagi menampilkan masjid sebagai satu rumah ibadat yang boleh diterima dan tidak kelihatan janggal oleh masyarakat bukan Islam yang menetap di sekitar kawasan masjid. Hal ini

⁸Mohd Sabrizaa Abd Rashid, *The Form and Symbolism of Minbar Architecture in the Malay World*, p. 10

berikutan daripada motif-motif yang diguna pakai di dalam masjid turut dijadikan sebagai motif dalam menghiasi rumah-rumah masyarakat Cina dan kaum baba dan nyonya yang menetap di sekitar kawasan masjid.

Islam adalah agama yang terbuka dan tidak menolak sebarang perkara positif yang dapat membentuk dan melakar agama suci ini agar lebih berkembang dan diterima oleh setiap lapisan bangsa yang mewakili pelbagai budaya. Namun begitu penulis percaya selepas kedatangan Islam golongan ulama dan bijak pandai telah merubah maksud dan apa sahaja yang berkaitan dengan ajaran agama yang telah mempengaruhi masyarakat Melayu sebelumnya. Misalnya seperti penggunaan bunga teratai. Bagi menjaga akidah masyarakat Melayu supaya tidak bercampur baur dan keliru, ilmuan seperti Abdul Rahman Ahmadi telah menjelaskan tentang penggunaan bunga teratai mengikut falsafah dan fahaman Islam.

Rujukan

1. Kohl, David G, (1978), *Chinese Architecture in the Strait Settlements and Western Malaya*, University of Hong Kong: Hong Kong
2. Mohd Sabrizaa Abd Rashid, The Form and Symbolism of Minbar Architecture in the Malay World, p. 10
3. Margaret Medley, (1977), *A Handbook of Chinese Art*, Graham Brash Singapore: Singapore, p. 92
4. C.A.S William, (1974), *Chinese Symbolism and Art Motifs*, Charles E. Tuttle Company: Japan
5. Patricia Bjaaland Welch, (2008), *Chinese Art: A Guide To Motifs And Visual Imagery*, Singapore: Tuttle Publishing